

KRITIK

Kommer vi nogensinde til

at forstå Rued Langgaard?

Han er kendt som Danmarks mærkeligste komponist. 71 år efter sin død lyder hans musik stadig aparte. Fascinerende bog afdækker nye facetter af mennesket Rued Langgaard.

AF JEPPE RÖNNOW 20. NOVEMBER 2023

»Jeg synes nu ikke, han er nær saa grim, som han ser ud, men rent zoologisk er det pudsigt, at han ligner en Papegøje, for hans Stemme er høj, tynd og skrigende«...
»Papegøjen flyver daarligt; det passer ogsaa: naar Rued Langgaard svinger med Armene, saa Kjoleskøderne flager vildt omkring ham, har man akkurat en Fornemmelse af tung og besværlig Flyvning.«

Koncertanmeldelse i Ekstra Bladet fra 1926, selvom musikken slet ikke bliver nævnt.

Jo mere man dykker ned i den danske komponist Rued Langgaards (1893-1952) historie, jo mere fascineres og skræmmes man af, hvor vild en person og komponist han faktisk var.

Fascination, fordi manden var mere musikalsk begavet end nogen anden i de sidste par hundrede år på dansk jord. Skræmt, fordi Langgaard blev så helt utrolig dårlig behandlet af sin samtid og af kritikerne, men heller ikke gjorde det let for sig selv:

Han skilte sig ud ved at være excentrisk, arrogant, selvhævdende, menneskesky, i besiddelse af et tragikomisk storhedsvanvid med voldsomme sociale udfordringer.

Med den nyeste bog om komponisten får vi en ny og vigtig forståelse af *mennesket* Rued Langgaard, der langt bedre forklarer, hvorfor han var så mærkelig.

Var lille Rued født i vore dage, ville han efter få uger i skole være sendt til galoperende udredning for autisme eller anden psykisk lidelse

Bendt Viinholt Nielsen har viet de sidste 45 år af sit liv til Langgaard-forskningen: Han har optegnet alle værkerne, så Langgaards musik derfor ikke kendes med opusnumre, men med bvn-nummeret (som vi kender det fra Köchel-betegnelsen hos Mozart). Dernæst har Viinholt udgivet en omfangsrig biografi om komponisten, genudgivet i 2012 med titlen *Den ekstatiske outsider*. Beskrivelsen af forholdene omkring Langgaard og hans samtid dominerer i denne store biografi, men i den nyudgivne *Rued Langgaard* er fokusområdet mere forståelsen af Langgaard som menneske. Foruden at vi præsenteres for ny forskning – bogen er den seneste i rækken af bøger om danske komponister på forlaget Multivers.

Hormonsygdom og autisme

Det ligger i tiden, at vi stiller flere og flere diagnoser – men det giver i høj grad mening, at Viinholt har opsøgt en speciallæge, som forklarer, at Langgaard må have lidt af en hormonsygdom, så han ikke producerede nok af det mandlige kønshormon. Det medfører en kønsusikkerhed – som Langgaard selv bemærker – stemmen går ikke i overgang, det giver et kropsligt ubehag, søvnløshed og almindelig nedtrykthed. Ens lemmer kommer til at vokse længere, end man normalt ville blive, hvorfor Langgaard havde denne lidt komiske kropsfigur. Alt det vidste man ikke noget om på det tidspunkt (Langgaard er født i 1893), ligesom man heller ikke kendte til autisme. Viinholt analyserer især moderens barndomsbeskrivelser, og var lille Rued født i vore dage, ville han efter få uger i skole været sendt til galoperende udredning for autisme eller anden psykisk lidelse. Rued blev taget ud efter få dage i en almindelig skole, og så aldrig en skolebænk igen (heller ikke på et gymnasium eller konservatorie).

Moderen forklarer, hvordan klaverpartiturer var hans »kæreste legetøj« allerede fra halvanden-årsalderen (!), og som otteårig kunne han huske alt på klaveret, blot han havde spillet det igennem én gang. »Dette, og alt hvad moderen ellers fortæller om Rued, viser ganske klart, at hvis han havde levet i dag, ville han have fået en autisme-diagnose,« konkluderer Viinholt. Når man i resten af bogen erfarer, hvordan Langgaard ikke fungerer i sociale sammenhænge eller blandt mennesker i det hele taget, kan man ikke andet end give ham ret.

ustration fra bogen

Det er en styrke ved bogen, at Viinholt ikke oversmører de posthumt stillede diagnoser over Langgaards liv og værker. Det er blot en stille konstatering, som kan være én af de mange forskellige nøgler hos lytteren og læseren til forståelse af manden og ikke mindst hans musik. Derfor er det heller ikke sladderligt eller klæg læsning, når det mærkværdige og mulige kærlighedsforhold (på afstand...) til kvinden Dora From drages frem. De to mødtes over sommeren 1913. Den nørdede *freak* Rued Langgaard, som i sit komponistvirke normalt begrundede sin

kunst med en objektiv forankring i tradition, romantikken eller åndelige skrifter blev sandsynligvis forelsket, og skrev for en tid herefter musik med et subjektivt fokus. Han udvalgte sangtekster, hvori han – for en gangs skyld – kunne genkende følelserne, men havde i det hele taget en uhyre kreativ periode på små ti år herfra.

Han blev vred i 30'erne over sin udstødelse i det danske musikliv

Menneskehedens sidste desperate vals

Med en imponerende grundighed, har Viinholt fundet referencer i Langgaards partiturer til Dora og deres møde i det svenske Kyrkhult i Blekinge den omtalte sommer. Ofte små ord og sætninger annoteret i noderne, med henvisninger til de kærlighedsdigte af blandt andet Goethe, som Langgaard arbejdede musikalsk på i den periode. Det er overbevisende analyser, og det virker som om, at Langgaard måske på samme måde som Beethoven med sin *Udødelige elskede* skabte et abstrakt kærlighedsforhold for sig selv, med udspring i det konkrete liv, han ikke formåede at udleve.

Uden denne Dora havde Langgaards mest spektakulære værk måske ikke eksisteret: *Sfæernes Musik* (1918) er fra denne kreative periode, og her er gængs harmoni, motiver og rytme nærmest ikke-eksisterende. Tiden er sat i stå i denne fremdriftsløse musik, i stedet opstår et »rum«, med klangflader og toneklynger – utrolig forud for sin tid, som jo selvfølgelig heller ikke forstod ham. Værket blev opført i Karlsruhe i 1921, men ikke på dansk jord før i 1968. Her kunne folk

forstå det, og Per Nørgård, Ligeti og resten af musikverdenen fik langsomt øjnene op for komponisten.

Viinholt har et overblik og en uhyre grundig viden om de mangeartede og forskellige værker, som Langgaard komponerede – der findes ikke andre komponister der omfavner så modsatrettede stilarter. Udover avantgarde-værkerne, skrev han både storladen og småkedelig romantik. Det var især, da han blev vred i 30'erne over sin udstødelse i det danske musikliv – blev reaktionær og overbevist om, at han alene videreførte den *sande, romantiske* tradition, som ellers var døet ud med Niels W. Gade. Men Langgaard rundede også minimalisme, symbolisme (før begreberne fandtes) og hvad man kan kalde absurdisme. Og Viinholt er skarp i analyserne, hør blot om Ixion-symfonien fra 1945, hvor Langgaard som en moderne kunstner pludselig er »grænsebrydende og selvkommenterende. Symfonien vender op og ned på symfonibegrebet. Der er kun ét tema, en vals, som 12 gange begynder forfra i konstant skiftende transponeringer.« ... »Det er altså et perpetuum mobile, menneskehedens sidste desperate vals, og samtidig et selvportræt af den udstødte komponist, der snurrer rundt med sin brændende passion til ingen verdens nytte.« Rigtigt set og formuleret! Hele symfonien varer i øvrigt blot seks minutter.

ustration fra bogen

Dualistisk verdenssyn

Bendt Viinholt går ikke helt så meget ind i Langgaards had til Carl Nielsen, som også er fyldigt beskrevet tidligere, når de to komponister ofte trækkes frem som hinandens modsætninger. Det var de ikke nødvendigvis i musikken, selvom Langgaard overbeviste sig selv om det i sine mange skriftlige ytringer. (Langgaards 6. symfoni er fx nspireret af Nielsens stil og udtryk.) I stedet trækker Viinholt det *dualistiske* frem i forståelsen af Langgaard – hans sort/hvide livssyn. Det *gode* eller *sande* findes, og står i modsætning til det *falske* eller decideret *onde*. Interessante korrespondancer mellem Langgaard og datidens filosof Severin Christensen beskrives – et åndsslægtskab som begynder godt og gensidigt, men som så meget andet i Langgaards tilværelse ender med et brud. Langgaard tager offerrollen, og selv hans trofaste støtter har svært ved at følge med.

Det stærke i denne bogs fremstilling, er hvorledes Bendt Viinholt ikke blot går ind i forståelsen af Langgaard som menneske, men også forsøger at forstå kritikernes ærinde og position. Tiden forlangte fremskridt og en moderne tilgang i kunsten, og forfatteren forklarer: »Langgaard skød naturligvis al skyld på den ydre fjende: tidsånden. Modernitetens og funktionalismens tog havde sat i gang, og Langgaard stod tilbage på perronen. Hans talent og kunst havde ikke længere nogen værdi. 'Det jeg er, er gaaet under,' sagde han ligeud.«

Bendt Viinholt kan sikkert skrive en ny og lige så vedkommende biografi om en ti år

En moderne kunstner

Det, som musiklivet og anmelderne kritiserede Langgaard for dengang, er ofte egenskaber, som vi i dag tillægger kunstnerisk værdi og originalitet. Dengang skrev de vedholdende, at Langgaard manglede formfornemmelse, ikke kunne begrænse sig og forfaldt til stemningsskabende effekter uden udvikling. Men Viinholt pointerer, at hvis man ser Langgaard med andre briller, er det netop værdier og stilistiske træk, som langt senere blev populære og kunstnerisk accepteret. I vore dage kalder vi det blot *konceptualitet*, *stemningsbilleder* eller andet. Viinholt ræsonnerer, hvordan fænomener som *ikke-linearitet* og *diskontinuitet* først kom til i 1980'erne, men er nøglebegreber, når det *anderledes* eller *originale* i Langgaards musik skal beskrives. Musikalske forløb som ikke er organisk formet eller baseret

på udvikling og variation i klassisk forstand, »men som består af en følge af uafhængige elementer, episoder, tilstande eller 'øjeblikke.' Sammenhængen kan sikres gennem en overordnet idé eller via tonale relationer.« Og Viinholt fortsætter: »Tidsforløbet får en anden betydning, når musikken er uden dramaturgi og uden de faste pejlemærker, man kender fra fx den klassiske sonateform. Kompositionsprincippet kan bedst illustreres visuelt, hvis man forestiller sig, at man ser ud over et landskab, snart i én retning, snart i en anden, så lader man blikket glide lidt til siden, en smule op, så lidt tilbage, og så ser man måske noget passere ens synsfelt og forsvinde igen.« En malerisk og præcis beskrivelse af Langgaards musik.

Bendt Viinholt skriver et andet sted: »Den konservative og nostalgiske komponist bliver samtidig til en moderne 'splittet' kunstner, som forholder sig seismografisk følsomt, for ikke at sige desperat, til samtiden og sin isolerede situation.«

Det er opløftende, at vi på dansk jord har en komponist, hvor forskningen bliver ved med at finde nye facetter og forståelser af dette højst mærkværdige menneske og musiker. Langgaard rummer endda mere, og Bendt Viinholt kan sikkert skrive en ny og lige så vedkommende biografi om en ti år, der siger lige så meget om datidens musikmiljø, om Langgaard i særdeles og om musikkunst i det hele taget.

Bendt Viinholt Nielsen, »Rued Langaard« (Danske komponister, bind 18), 114 sider, Forlaget Multivers, 2023

OMTALT I ARTIKLEN

RUED LANGGAARD⁵

SEVERIN CHRISTENSEN¹

CARL NIELSEN⁸

NIELS W. GADE¹

PER NØRGÅRD⁴⁰

BENDT VIINHOLT¹

LUDWIG VAN BEETHOVEN⁷

KRITIK

Guldfugle og sanselige snegle i Ribe

I fire dage var Ribe en forunderlig jungle af sprød lyd fra nær og fjern. Og selvfølgelig var det på Rued Langgaard-festivalen, man kunne høre en himmelyr spille basun.

AF **ANDREO MICHAEL MIELCZAREK** 26. NOVEMBER 2022

ESSAY

Tidens lys

Per Nørgård har altid dimension. Mens man hurtigere og hurtigere lige omvendt. Nu fyld

AF **JØRGEN I. JENSEN** 12. J